

ІГРОВИЙ ОСЕРЕДОК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ З РІЗНИМ ТИПОМ ТЕМПЕРАМЕНТУ

Омеляненко А. В.

ВСТУП

Освіта – це специфічна сфера соціального життя, що створює зовнішні та внутрішні умови для розвитку індивіда в процесі засвоєння культурних цінностей. Сутність освітньої потреби полягає у прагненні дитини стати особистістю в освітньому просторі, в якому об'єктивно і суб'єктивно відбувається величезна кількість відносин, здійснюється діяльність з розвитку та саморозвитку людини, становлення її як суб'єкта культури, історичного процесу, власного життя (І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Зязюн, О. Кононко, С. Ладивір).

Дошкільне дитинство, унікальний, яскравий період у житті кожної людини, вчені називають періодом «первинної соціалізації», в якому дитина отримує благодатну можливість для виховання її як особистості (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Варяниця, С. Михальська, Т. Піроженко). У дошкільника проявляється відкритість світу, допитливість, емоційна вразливість, потенційність розвитку і прекрасна порожнеча, яку на думку Г. Смольникової, потрібно терпляче і старанно наповнювати людським змістом, долучати до норм і правил культури, вчити всьому, починаючи від слів і закінчуючи найскладнішим етикетом, м'якими вміннями та хитрими науками¹. Особистість дитини дуже чутлива і вимагає до себе уважного та дбайливого відношення, тому що в іншому випадку вона легко згинається під дією зовнішніх сил, зупиняється у своєму розвитку. Низька опірність дитини, крихкість дитячої душі можуть призвести до необдуманого нанесення глибокої рани особистості, що формується. Сліди дитинства проявляються у дорослому періоді життя так яскраво як квіти, насіння яких було кинуте в землю в ранньому дитинстві.

У середовищі духовної свободи дитині надається можливість пізнавати основи культури, характер відносин між людьми, способи комунікацій з ними і виявляти рівень своєї культури.

---

¹ Смольникова Г. В. Психологічні особливості спілкування дітей в різновікових групах дошкільного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Київ. міськ. пед. ун-т ім. Б. Д. Грінченка. Київ, 2008. 21 с.

У дослідженнях, присвячених дошкільному дитинству, розкриваються ідеї розвитку духовного та творчого потенціалу особистості дитини-дошкільника (Д. Ніколенко, Б. Баєв, Л. Балацька), світогляду та внутрішнього світу дитини-дошкільника (В. Котирло, О. Кульчицька, С. Кулачківська), пропонують нові освітні технології, спрямовані на розвиток індивідуальних здібностей у пізнавальній діяльності (Л. Артемова, Г. Беленька, Ю. Семеняко), у системі екологічної освіти (Л. Присяжнюк), у соціальному середовищі (О. Козлюк, Г. Смольникова, І. Луценко). Аналіз досліджень глибоко переконує про роль комунікації дитини у розвитку її здібностей. Комунікація визначається вченими як один із найпотужніших чинників і стимулів розвитку, відіграє виняткову роль у житті людини. За її допомогою висловлюють думки, бажання, передають свій життєвий досвід, погоджують дії. Комунікація – основний засіб спілкування людей, одночасно необхідна основа мислення та його знаряддя (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Котик, Т. Піроженко). Від рівня комунікацій залежить інтелектуальний та особистісний розвиток. Комунікації регулюють діяльність та поведінку, організують емоційні переживання. Розвиток комунікативних здібностей впливає на формування особистості, вольові якості, характер, погляди, переконання. Комунікації відображають соціальне середовище, в якому зростає дитина, але, з іншого боку, соціальний простір життя визначає зміст та характер комунікацій. Комунікація – своєрідний «паспорт людини».

Комунікація відкриває доступ дитині до здобутків людської культури. При повноцінному спілкуванні з оточуючими діти надзвичайно швидко опановують накопичений досвід. Проблеми розвитку комунікативної культури дітей знайшли своє відображення у роботах вітчизняних педагогів та психологів, лінгводидактів: Н. Водолага, І. Гречишкіна, Л. Калмикова, С. Михальська, А. Омеляненко, О. Пісарєва, О. Саприкіна, Г. Смольникова.

У дослідженнях знаходять свій відбиток такі поняття як «комунікативна культура у розвитку розумових здібностей дитини»; «комунікативне середовище та спілкування у розвитку соціальних якостей», «мовленнєвий розвиток та розвиток комунікативних здібностей», «літературний текст як засіб розвитку комунікативних здібностей дитини», «засоби розвитку комунікативних здібностей» та ін. При цьому недостатньо розкритим залишається питання розвитку комунікативної культури дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності дошкільника, а також розвиток комунікативної культури дітей з різним типом темпераменту.

1. Ігровий осередок як засіб розвитку комунікативної культури дітей старшого дошкільного віку

Гуманістична модель освіти змінила погляд на дитинство і дитину, на процес її виховання, визначила пріоритетні цінності та права особистості на свободу, рівність, любов та повагу. Гра в житті дитини має безмежний потенціал для освоєння власних прав, правил життя та свобод для власної реалізації. Гра в субкультурі дитинства має свою вікову територію та простір, в яких дорослому важливо визначити особливу позицію та надавати дитині допомогу у соціальній взаємодії з іншими. Гра посідає пріоритетне місце, визначає життєдіяльність дитини, в якій вона вільно приймає самостійні рішення та несе за них відповідальність, але при цьому підкоряється правилам життя.

Гра – це простір, в якому в діяльності виявляються реальні та ігрові відносини, ціннісні орієнтири та норми комунікацій. Вона формує стійкий образ свого «Я» як особистості, що володіє тими чи іншими якостями, та соціокультурним досвідом комунікацій, поведінки та спілкування. Цінність гри полягає в тому, що вона формує міцний тип поведінки, в процесі якого дитина ніби «приміряє» він той чи інший образ відносин, емоцій і способів взаємодії. Обговорення спільного задуму гри, правил і способів досягнення цілей, регулювання взаємовідносин, укладання «договору» між дітьми і дорослими, між однолітками – все це створює умови для розвитку досвіду культури комунікацій, поведінки та взаємодії.

Проблема гри потрапляла в поле наукового інтересу українських та зарубіжних філософів, психологів та педагогів у різні часи та в різних контекстах, де вони намагалися виявити специфічну природу гри та її цінність у розвитку дитини. Гра завжди розглядалася як один із механізмів навчання, виховання та розвитку. У науці склалася універсальна концепція гри розвитку особистості. Дослідження смислового поняття «гра» показують весь ступінь складності зазначеного явища, оскільки «гра» є узагальнююче поняття і, як зазначає І. Бех, «матеріальний прояв спілкування людей, який набуває специфічного характеру «спілкування заради спілкування»².

У педагогіці та психології гра традиційно розглядалася в соціальному контексті: час життя, самостійності, самостворення дитини, що залишає глибокі сліди на все подальше життя (К. Ушинський); реальний відтинок життя, в якому дитина діє з предметами, відтворює та імітує відносини, сприйняті з реальності (Л. Виготський, М. Лісіна); умова соціалізації та розвитку творчості (Д. Ельконін).

---

² Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності : [наук. видання]. К. : Либідь, 2016. 272 с.

Л. Виготський зазначав, що гра є розумна і доцільна, планомірна, соціально-координована, підпорядкована відомим правилам система поведінки, де дитина «приміряє» на себе ще не використані, не обрані нею можливості. За твердженням Д. Ельконіна, соціальний і виховний характер гри визначається відтворенням людської діяльності, в якій проявляються завдання та норми відносин між людьми.

Гра як засіб трансформації культури має власне призначення і створює специфічний ігровий осередок, який полягає в наступному: як універсального культурного засобу збереження здоров'я духу та тіла людини, народу (Г. Ващенко); у розвитку відчуття свободи, ризику, почуття любові, симпатії, дружби, співчуття (А. Бурова); забезпечення безпеки процесу вживання дитячої душі в сучасну соціально-психологічну обстановку (В. Зеньковський)

У грі розгортається «культурний час», що забезпечується ситуаціями та подіями, правилами, які виробляються чи дитячою спільнотою, чи з власного бажання граючого, тобто особисті правила. Співвідпорядкованість загальних і особистих правил породжує задоволення від гри, стабільність відносин і потребу повторити гру. Особисті правила, встановлені граючими, можуть створювати ситуації, які порушують порядок звичних ігрових дій, або спонукають дитину до вільного самовираження. У тому й іншому випадку гра набуває нового імпульсу, новизни, гостроти. У таких ситуаціях укладено ціннісний сенс гри та виявляються такі якості особистості, як чесність, доброта, воля і свобода. У цих ситуаціях правила створюються дітьми і змінюють хід гри, а виявлена свобода розширює можливості задоволення своїх культурних потреб – отримання задоволення, реалізація задуму, досягнення виграшу. Незважаючи на те, що правила консервують гру і прищеплюють моральність дитині, але, в свою чергу, вони створюють ситуацію свободи вибору способів перебудови гри та відносин у ній. Вільна гра і гра за власними особистими правилами створює для дитини нескінченні можливості для конструювання системи майбутніх відносин, а гра за загальними правилами надає їй колективного характеру, вигляду майбутньої спільної творчої діяльності. У грі, за рахунок повторюваності правил, формується стійкий досвід збереження відносин один з одним і рівноваги з навколишнім світом. Гра як культурно-ігровий простір, де прийняті дітьми правила створюють умови свободи та необхідності, заданості та відкритості до експериментування, імпровізації. Соціальний, культурний і особистісний сенс гри у забезпеченні та збереженні здоров'я дитини полягає в тому, що за допомогою ігрових дій дитина без шкоди для власного здоров'я може входити в дитяче співтовариство, вільно самовиражатися в ньому, знаходити способи саморегуляції. Формуючи комунікативні та ціннісно-орієнтаційні здібності дитини,

у грі реалізується культурний і соціальний потенціал, зберігається місце в соціалізації дитини та її культурному розвитку. Цінності, відображені в правилах, дозволяють закласти в дитині основи для осмислення відносин його внутрішнього світу і зовнішнього світу, визначити кордон між «хочу», «я сам» і «свобода, гідність, незалежність». Громадянське суспільство може залишитися цілісним і жити в мирі і злагоді в тому випадку, якщо дорослі будуть звертати увагу на виховання в дитини відчуття міри і кордонів, свободи і дозволеності за допомогою розуміння і доступного дитячого сприйняття малих жанрів літератури, як золотого фонду культури. У правилах укладено ознаки «культурного поведінки», які підтримують організацію людської спільноти, забезпечують її стабільність і закріплюють за кожним право бути відповідальним, справедливим, корисним, значущим. У соціальному дитячому співтоваристві, що складається в ігровій діяльності, та розгортається на основі казкових сюжетів, діти обмежують ступінь свободи відомими їм правилами та моральними цінностями. Створення комфортних міжособистісних відносин суб'єктів гри за допомогою правил забезпечує комфортне спілкування між гравцями. Т. Піроженко, розглядаючи особливості гри, пише: «Гра – це добровільні дії або заняття, що здійснюється всередині встановлених кордонів місця і часу за добровільно прийнятими, але абсолютно обов'язковими правилами, що супроводжуються почуттям напруги і радості, а також створенням «іншого буття», ніж «повсякденне життя»³. Наявність правил у грі визначає ступінь активності дитини у досягненні її цілей.

Гра створює простір свободи, де кожен виявляє свою впевненість та майстерність. Потреби визначають призначення гри – виразитися, отримати задоволення, позбутися внутрішніх конфліктів і напруги. Грою відстоювалася свобода особистості та насичувалася творчість, що визначалося мотивами та установками особистості. В. Сухомлинський зазначав, що зі школи ігор може вийти людина, дійсно здатна до подальшого самовдосконалення, а гра є вільним вираженням душевних і фізичних сил. У дослідженнях С. Русової, Х. Алчевської, Б. Грінченка зазначалося, що гра надає широкі можливості вільно грати і рухатися, отримувати задоволення від природної потреби в рухах. Г. Костюк вказував на психологічний характер ігор, що виражається у відтворенні дітьми предметів, осіб, подій навколишнього життя, що спонукають до прояву самостійності, творчості.

У просторі гри створюються передумови для розвитку різних соціальних умінь і відносин, які і підтримують дитину в складному

---

³ Піроженко Т. О. Чому «гальмує» дошкільна зрілість? / Тамара Піроженко, Світлана Ладівір. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 8. С. 3–5.

суперечливому світі дорослих. У культурному просторі гри поєднуються в одне ціле природне і соціальне, природне і людське, соціальне та культурне, забезпечуючи таким чином позитивні результати у розвитку особистості. Ігровий простір створює особливу субкультуру дитинства і дозволяє дитині постійно самовиражатися і виявляти свою індивідуальну позицію. Соціальні відносини, створені у субкультурі дитинства в ігровому просторі, можуть забезпечити дітям спосіб підтримувати один з одним соціально комфортні та емоційно позитивні відносини.

Гра визначається педагогами А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Варяниця, як субкультура дитинства та засіб культури, що забезпечує розвиток якостей та здібностей особистості дитини, що дозволяють їй бути успішним та індивідуальним у соціальному співтоваристві⁴.

Основними суб'єктивними складовими індивідуальності, на думку ряду вчених, виступає система смислових відносин, ціннісних орієнтацій, світогляду, совісті та віри з приводу того, що таке добре, погано і до чого людина байдужа у житті (В. Котирило, О. Кононко, С. Ладивір). Індивідуальність – це прагнення актуалізації, тобто прагнення реалізувати свої здібності з метою збереження життя та набуття свого творчого «Я». Становлення індивідуальності дитини починається з дошкільного віку (Л. Березовська, І. Бех, Л. Долинська, З. Огороднійчук). Саме в цей період формується індивідуальний шлях життя людини, вона починає самостійно виявляти соціальну та творчу активність, змінює її спрямованість. У цій зміні відбувається проба дитиною своїх сил, способів встановлення контактів, подолання труднощів, протиріч, проблем, конфліктів. У дитинстві дитина починає писати історію свого життя (біографію) у реальному часі та просторі, змінюючи самостійно тим самим ситуацію та свій образ. Так складається індивідуальний стиль життя та індивідуальна траєкторія розвитку. «Поняття індивідуальність, – стверджує І. Карабаєва – вказує на те, що людина з усього різноманіття соціальних ролей та функцій, сукупності зв'язків та відносин з іншими виділяє своє, власне; робить їх абсолютно цінним змістом свого справжнього «Я».⁵ Гру можна визначити як яскраву і неповторну «подію» в житті дитини, де вона пізнає засобами культури систему «Я у світі» і здійснює пошук власного способу утвердження в житті. На думку К. Карасьової, гра забезпечує орієнтацію дитини у найзагальніших функціональних проявах життя людей, їхніх соціальних функціях і відносинах; на основі гри виникає і розвивається уява

---

⁴ Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш [та ін.] ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2016. 368 с.

⁵ Карабаєва І. І. Взаємозв'язок уяви, гри та навчання в дошкільному віці / І. І. Карабаєва, К. В. Карасьова. *Обдарована дитина*. 2018. № 10. С. 51–55.

дитини та символічні функції. У грі відбувається процес дорослішання дитини, входження її в соціальний світ дорослих та набуття властивостей та якостей дорослої людини. При цьому гра як культурний феномен є умовою реального відкриття індивідом свого «Я» в соціокультурному світі», індивідуальності в творчості, яка виявляє енергію особистості, її дух і свідомість. Створені в грі ситуації вибору спрямовують дитину до свободи, дії, чистоти, де вона набуває нової культури.

Співвідношення понять «правила» і «свобода» не є взаємовиключними. Правила, які засвоює дитина за допомогою культурних зразків, є певним соціокультурним механізмом захисту дитини від негативних, випадкових впливів чи ситуацій. У правилах закладено можливість бачити себе через інших, виділити позитивні та негативні дії, уникнути невдачі. Правила можна визначити як орієнтири для виживання, пізнання, існування у суспільстві. Свобода проявляється саме у виборі точної та правильної дії, вчинку, які приведуть дитину до творчого успіху як показника самодостатності та самоцінності. У момент вибору правильного рішення або способу дій у дитини виникають внутрішні протиріччя, пов'язані з орієнтацією на правила гри, потребами дитини діяти самостійно та вільно. Ці протиріччя забезпечують її культурний та соціальний розвиток, а також стійку лінію поведінки. Стійкість поведінки характеризується ступенем прояви вільних процесів дитини у сформованих ситуаціях спілкування й у різноманітних ситуаціях вибору.

Проектування ігрового осередку як середовища, де здійснюється педагогічна підтримка дітей, які мають особистісні проблеми, спиралося на сучасні концепції дитинства, які розкривають ідеї: нового образу дитини, заснованого на розумінні її як суб'єкта розвитку та визнанні за нею права на вільний саморозвиток; цілісності життєдіяльності особистості в дитинстві та наповненості його культурними сенсами; дбайливо – охоронного ставлення до душевного життя дитини та підтримки її дитячої індивідуальності; простору – час дитинства у розвитку, вихованні, навчанні, соціалізації та самореалізації особистості; сензитивного періоду у психічному розвитку дитини; діалогу культур, образів, стилів поведінки та засобів спілкування дорослих та дітей як технології розвитку особистості; світу дитинства як події життя людини; дитинства як цінності суспільства, держави, нації, освіти та розвитку особистості.

2. Експериментальна модель розвитку комунікативної культури дітей в ігровому осередку

У ході дослідження було апробовано модель проектування ігрового осередку як середовища для розвитку комунікацій, що включає кілька етапів:

1 етап – діагностика ігрового осередку та характеру комунікацій, взаємодії дітей та дорослих; визначення базових цінностей гри та характеру комунікації та взаємодії; вивчення середовища як носія цінностей, образу людини та комунікації; визначення ціннісного потенціалу гри (зміст, сюжет, правила, ролі, результат).

2 етап – процес проєктування культурного простору гри; прогнозування ціннісно-сміслового змісту гри у розвитку особистості, діалогу, взаємодій, комунікацій, поведінки та процесу гри; моделювання методів, що забезпечують розвиток комунікативної культури дитини в системі «дитина-дитина», «дитина-доросла»; конструювання системи цінностей і правил, інтегрованих у зміст і сюжет гри; моделювання соціокультурних і ціннісно-сміслових значень, що надають гри розвиваючий, підтримуючий, регулюючий, запобіжний характер.

У розробленій нами моделі ігрового осередку як середовища для розвитку комунікативної культури дітей культурний простір гри забезпечує «перетікання» цінностей зі світу культури у внутрішній світ дитини, цілісний її розвиток (інтелектуальний, емоційний, моральний, поведінковий, комунікативний). У ігровому осередку створюється середовище діалогу, культури та розвитку особистості, що дозволяє кожній дитині відчувати свободу у виборі дій та лінії поведінки, набути досвіду вести діалог, вступати в комунікацію, що призводить до згоди та прийняття цінностей інших, проявляти індивідуальність (особистісну, соціальну, творчу, комунікативну).

Модель спиралася на принципи: гуманізації, педагогічного оптимізму, співпраці, успішності кожної дитини в освітньому процесі, корекційно-розвивальної спрямованості освіти.

Мета моделі полягала в проєктуванні умов розвитку комунікативної культури дітей старшого дошкільного віку.

У моделі спроектовано зміст культурно-ігрового простору, що розглядається як середовище для розвитку комунікативної культури дитини-дошкільника – сюжетно-рольові ігри, конкурсні ігри, ігрові вправи, ігри-заняття. Різні види ігор об'єднані дієвими сюжетами та моральними цінностями, що регулюють комунікацію дітей. Моральні цінності в культурно-ігровому просторі виступали змістовим контекстом гри і представляли норми, правила, культурні зразки діалогів, способи комунікацій, знаки, символи (казок, ляльок, ігрових засобів тощо), що регулюють дії людини в соціальній спільноті. Придбання в дитячому віці культурних способів комунікації забезпечує виховання таких почуттів у дитини як співчуття, співпереживання, лицарство, шанування, терпимість, солідарність, причетність, що народжують морально-естетичну гармонію в соціальній взаємодії «людина-людина». Засвоєні моральні цінності формують у дитини досвід комунікації, протистояння

негативному в культурі та соціумі, здатність до сприяння та співтворчості в діяльності, вміння зрозуміти та прийняти позицію іншого, потреба гармонізувати діяльність та взаємини зі світом.

Інтеграція окремих складових ігрового осередку як середовища для розвитку комунікативної культури дітей забезпечувалася правилами гуманної взаємодії та регулювання взаємовідносин дітей та дорослих, які склали зміст культурного контексту ігрового простору: говори з іншим та вмій слухати іншого; пропонуй цікаві думки та події; узгоджуй свої дії з іншими; домовляйся про роль (лідера та виконавця) та мотивуй свій вибір; усувай конфлікт за допомогою діалогу та вислухай думку кожного; намічай шляхи розвитку гри; спільно обговорюй правила гри та її результати; розкажи іншим про радість та задоволення спілкування у грі. Правила для дитини в культурному просторі гри, на думку А. Бурової, виступають, з одного боку, обмежувачами свободи особистості, а з іншого, – дозволяють бути успішним і вільним у виборі способів жити – самовизначення «точок зростання», проектування «програми» свого життя, взаємодії та майбутніх видів діяльності⁶.

Сюжетно-рольові ігри, ігри-вправи, ігри-конкурси, ігри-заняття, що відображають соціальний простір життя людей і цінності культури, створювали цілісний культурно-ігровий простір для розвитку різного типу комунікацій (інформаційних, які роз'яснюють, уточнюють, смислових та інших). Нами були розроблені сюжетно-рольові ігри: «На піратському острові», «Первісні люди», «Правила дорожнього руху». Сюжетно-рольова гра є діяльністю, що виявляє реальні та ігрові відносини і визначає їх цінності. У провідному виді діяльності у дітей формується стійкий образ свого «Я» як особистості, що володіє тими чи іншими якостями та соціокультурним досвідом комунікацій, поведінки та спілкування. Цінність гри полягає в тому, що вона формує міцний тип поведінки, в процесі якого дитина ніби «приміряє» він той чи інший образ відносин, емоцій і способів взаємодії. Обговорення спільного задуму діяльності, послідовних способів досягнення цілей, регулювання взаємовідносин в ході цієї діяльності, укладання «договору» між дітьми і дорослими, між однолітками, які в спеціально-організованих і спільних видах діяльності неухильно виконуються, це створює умови для розвитку досвіду культури комунікацій, поведінки та взаємодії. У сюжетно-рольову гру вводилися події типу: «Чудові перетворення», «Діалог з...», «Відкрий таємницю іншого», «Рух у...», «Привітай іншого з...», «Знайди себе », які дозволяли дітям долати

---

⁶ Бурова А. С. Організація ігрової діяльності дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. № 1. С. 29–33.

розбіжності (побутові, культурні, соціальні, психологічні, етнічні), повернути гру у творче русло, знайти шлях до творчого самовираження, підтримувати правила, дитячі закони честі та гідності.

Ігри-вправи, ігри-конкурси, ігри-попередження конфліктів, ігри, що знімають напругу, створювали умови для актуалізації спілкування, розвитку особистісного досвіду комунікацій і надавали можливість індивідуальної підтримки кожної дитини. У дослідженні застосовувалися ігри-вправи: «Вгадай емоцію», «Хто з'їв варення?», «Піктограми», «Сумні та радісні кольори», у змісті яких діти знайомилися з емоційними станами людини в залежності від ситуації («Перетворися на хорошого героя», «Перетворися на поганого героя»); вони формують негативне ставлення до прояву негативних рис характеру та вміння знаходити шляхи їхнього подолання; виховують позитивні риси характеру: повагу до інших людей, доброту, щедрість, працьовитість, акуратність, сміливість. Після програвання етюдів з дітьми обговорювалися питання: «Що ти відчував, коли тобі не допомогли (не поділилися, збрехали, тощо)? А потім, коли допомогли? – «Що ти відчував, коли не поділився іграшкою (обманював)? А коли поділився? – «Приємно було робити добрий вчинок? Чи це важко? Чому? – «Як би, по-твоєму, у цьому випадку вчинив Івасик-Телесик, (Кирило Кожум'яка, Лисичка-сестричка, Буратіно)» – «А як вчинив би ти? Покажи»

Мета таких ігор-занять полягала у забезпеченні не тільки усвідомлення значущості культурної комунікації в житті людини, а й у розвитку стійкого суб'єктивного досвіду дитини, а також ігри дозволяли вихователю здійснити індивідуальну підтримку дитини в її комунікації (уточнити, пояснити, встановити відповідність, порівняти з іншими). Спеціально-організовані види ігрової діяльності відображали культурні та моральні цінності, еталонні зразки поведінки, способи комунікацій, взаємодії та особистісні характеристики людини. В ході експерименту нами було розроблено тематичні цикли спеціального спілкування та діяльності.

Перший цикл «Я та мої близькі», що забезпечував реалізацію змісту виховного процесу в спеціально організованих видах діяльності за допомогою ігрової форми організації діяльності дорослих та дітей. Другий цикл «Я та образ іншого» культурі був реалізований у культурі способів спілкування, діалогу та взаємодії з іншими. Третій цикл «У моїй сім'ї та в культурі інших» передбачав залучення до сценаріїв, сюжетів епізоди яких із літературних творів, фрагментів образотворчих творів, які або придумані дітьми як їхня творчість, або реально пережиті.

В експериментальній моделі ми передбачили сукупність форм організації ігрового осередку (інтеграція сюжетно-рольових ігор, ігор-занять, ігор-конкурсів тощо), середовища комунікації, створеної

іграшками, ігровими засобами та способами комунікацій, засобів: ігрові правила, рольові дії, лялькотерапія, казкотерапія, психогімнастика та диференційованих методів, серед них такі:

– методи, що стимулюють творчу та комунікативну активність («Відкрий секрет предмета», «Запропонуй оригінальну ідею і знайди їй застосування», «Постав запитання про...(предмети, явища, події, людей)», «Розкажи, як ти вирішив проблему важку для спілкування»);

– метод вибору оптимального рішення: колективний діалог з приводу задуму, комунікація з приводу прийнятого рішення, узгодження думок, переконання і аргументація правильності вибору, емоційне навіювання до прийняття позиції іншого;

– методи обговорення приказок, прислів'їв, правил: вибір найбільш аргументованого і доказового, значущого для всіх, прийняття компромісного рішення, уточнення та коригування правил;

– методи вшанування особистих успіхів дитини: розповідь про свої досягнення, продукти діяльності, доказ оригінальності своїх досягнень, зіставлення своїх ціннісних якостей і якостей, відображених у художньому образі, рефлексія своїх якостей, які дозволили досягти таких результатів;

– метод діалогу з приводу міжособистісного та міжгрупового конфлікту: аналіз проблемної ситуації – діалог і вибір шляху вирішення проблеми, пояснення причин, що викликали проблему, ігрове моделювання проблемної ситуації та шляхів її вирішення, вправи в способах вирішення ситуації, обмін думками з приводу способів виходу з конфліктів, формулювання поради як переконання до прийняття запропонованого способу;

– метод обговорення особистісного конфлікту: рефлексія свого вчинку, самоаналіз способів, що стали причиною конфлікту, висловлювання припущень про можливість вирішення особистісного конфлікту, визнання своєї помилки, переконання в правильності свого вчинку, самостійний монолог про причину вчиненої дії, «дати слово» про подальші свої дії, які призведуть до узгодження відносин, попередження особистісного конфлікту;

– метод згоди, примирення, що передбачає знаходження способів прийняття компромісного рішення: тактильні дотики «мир-миром», рукостискання «давай дружити», емоційне погладження «я тебе розумію, зі мною так було, я тобі допоможу, ти розумний », обмін пропозиціями про вибір способів, які призведуть до узгодження, гармонії, примирення у відносинах; переконання у прийнятті висловленої точки зору; почерговий доказ правомірності обраного способу примирення; формулювання компромісу, угоди; діалог, що розкриває паралелі способів примирення в художній літературі;

– метод оголошення дитиною своїх інтересів, потреб, суджень як свобода волевиявлення: передбачається, що дитина самостійно буде набувати досвіду впевненої поведінки, умінь доводити, переконувати, відстоювати точку зору, в деяких випадках протиставляти себе спільноті, пред'являти їй свої переваги; дитина свободу волевиявлення може починати словами «Я хочу вам розповісти...», «Я думаю, що це може бути інакше...», «Я вважаю, що...», запитання типу «Хотів би ти розказати всім про своє бажання щось зробити?», «Хотів би ти, щоб інші дізналися про твої інтереси, симпатії тощо?»;

– метод проблемної ситуації: «розкажи іншим про свою труднощі», «доведи всім, що ти можеш цього досягти» актуалізація художнього образу героя, який виявив мужність, самостійність, впевненість, протистояння іншим;

– метод вибору друга, партнера (дитини або дорослого) для розмови, гри, діяльності, спілкування, взаємодії – спонукання дитини до вибору та пропозиції: «Я думаю, що ти можеш звернутися до...», «Я думаю, що ти мусиш звернутися до...», «Я думаю, що тобі допоможе...», «Мені здається, що ти можеш зацікавити своєю пропозицією...», «Мені здається, ти будеш цікавий як друг, тому запропонуй це...».

Як засоби педагогічної підтримки використовувалися іграшки та ігрові засоби, лялькотерапія, що дозволяє ліквідувати хворобливі переживання дитини, зміцнити її психічне здоров'я, покращити соціальну адаптацію, розвинути самосвідомість, вирішити конфлікти в умовах колективної творчої діяльності (за методикою Н. Водолаги, Л. Мороз-Рекотової, О. Саприкіної, А. Омеляненко); психогімнастика («Кривляки, хвальки і дразнюки», «Грубість і бійка», «Жадібність», «Неслухняні ігри», «Цирк», «Злий язичок», «Хвороба ляльки», «Шість капелюшків»), що створює ситуацію закріплення набутого досвіду комунікацій або коригує індивідуальні стилі поведінки дітей; методи тренінгових занять, де діти здійснювали вільний вибір способів комунікацій під час вирішення проблемних ситуацій, розрізнення характеристик характеру героїв: «хороших» і «поганих», вчинків, моделей поведінки, моральних оцінок тощо.

Особливе місце в експериментальній моделі посідала казка як культуродоцільний засіб розвитку комунікативної культури дітей з різним типом темпераменту та особистісними проблемами. Використовуючи її в нашому експерименті, ми розглядали цей засіб культури як своєрідний педагогічний механізм підтримки дитини в емоційному співпереживанні героям, у потребі наслідувати їхню комунікацію і усвідомлювати цінність у житті людини. У ході такої підтримки дітям надавалася можливість не лише обмінюватися сюжетами за казкою, а й вигадувати історії комунікацій людей,

обмінюватися власним життєвим досвідом комунікацій. Ефективність та результативність казки у розвитку комунікативної культури дітей визначається тим, що вона є природною формою спілкування та передачі досвіду, органічна система виховання нових поколінь (Л. Березовська, О. Трифонова, О. Кисельова, І. Гречишкіна). Українська народна казка завжди розглядалася як шлях набуття мудрості, формування знань про світ і систему взаємовідносин та спілкування в ньому. У казці розкриваються зв'язки між казковими подіями і поведінкою в реальному житті, створюються передумови для перенесення казкових смислів в реальність, активізації ресурсів, потенціалу особистості. Відбір казок для розвитку комунікативної культури дітей здійснювався у відповідності до наступних принципів:

- принцип усвідомленості, що дозволяє дитині усвідомити причинно-наслідкові зв'язки у розвитку сюжету та комунікацій персонажів та людей;

- принцип множинності, визначальний вибір казок з різними сюжетами, зразками, зразками, комунікаціями, що розкривають мотиви поведінки, спілкування та стиль мовленнєвих звернень;

- принцип відповідності реальним життєвим сюжетам, що дозволяє дітям встановлювати аналогії, відповідності та паралелі між образом-видакою та реальною життєвою подією.

Вихователь, який володіє гуманістичною позицією, починає перетворювати середовище закладу дошкільної освіти, надаючи їй природовідповідний і культуродоцільний характер, враховуючи індивідуальні особливості розвитку дитини та її дитячу субкультуру. Середовище закладу дошкільної освіти постійно розвивається і змінюється, як організм, де «зароджується, складається і живе» за законами рівності та поваги кожна особистість. Таке середовище виробляє імунітет, стійкість до несприятливих впливів і є одним із компонентів, які забезпечують підтримку дитині. Оскільки дитячий садок – це середовище для дитячого навчання, виховання та підтримки розвитку дитини, то воно проектується дорослими як ігровий простір, що створює середовище активності, радості, спілкування, діяльності. Середовище комунікації у нашій роботі розглядається як соціокультурне явище, де розгортаються ролі та реальні відносини між дітьми та дорослими в ігровому осередку на основі правил та цінностей. Кожна особистість має свою позицію, точку зору, судження, потреби та інтереси, що вступають у протиріччя. Серед комунікацій важливо надавати педагогічну підтримку кожній дитині таким чином, щоб не обмежити її особистісні переваги та стимулювати її до мовленнєвої комунікації та особистісних успіхів. Ігрові ситуації визначені як життєво значущі у розвитку суб'єктного досвіду дитячих

комунікацій, де надається можливість особистісного утвердження, подолання внутрішніх проблем, що перешкоджають спілкуванню дітей один з одним. Ігровими засобами визначені правила, іграшки, що відповідають особистісним проблемам дітей: для замкнених, менш комунікабельних дітей – набори іграшок, що відображають ситуацію лялькового сімейства, лялькового будиночка з меблями, машини, човни, пісок і вода, здатні перетворитися, за бажанням дитини, будь-що: в поверхню місяця, пляж, піраміди, що дозволяють дітям об'єднуватися за інтересами в локальному середовищі; дітям з нерозгорнутим мовленням – знаки, символи зразків речень, що відображають комунікації казкових персонажів; агресивним дітям з м'яких іграшок створювалися локальні середовища (ситуація втраченої іграшки), іграшки «бі-ба-бо» (лялька, яка одягається на руку), а також іграшки, що зображують диких тварин, які спонукають дітей безпосередньо висловлювати почуття тощо. Відбір іграшок здійснювався за такими принципами: різноманітність предметного середовища дитини; включення до нього максимальної кількості предметів дорослого ужитку; надання свободи обстеження та комунікацій для кожної дитини; резерв вільного місця та часу для розгортання ігор та комунікацій; надання кожній дитині можливості вільно брати будь-які іграшки і діяти з ними на власний розсуд, а також вибирати партнера з комунікації; визначення максимального рівня розміщення ігрового, дидактичного матеріалу відповідно до потреб дитини в грі та комунікації.

Розробка різних сюжетно-рольових ігор, включених нами до ігрового осередку у певній послідовності, обумовлена нарощуванням показників комунікативної культури, дозволила актуалізувати потребу в комунікації і надати їй культурний характер: ініціативність, самостійність, доброзичливість, узгодженість, точність. Наприклад, в сюжетно-рольовій грі «На піратському острові», введеної в ігровий простір першою, розвивалися такі комунікативні вміння як домовитися, порозумітися, слухати і чути в процесі розподілу ролей та підбору засобів для гри, що вимагало від дітей прояву мовленнєвих умінь переконувати і доводити. Це досить складна дія для дітей, які мають особистісні проблеми, однак, діти з холеричним і сангвінічним типом темпераменту з цими діями впоралися успішніше. Саме сюжетно-рольова гра, інтегрована з іншими видами ігор, створює культурно-ігровий простір, що відображає реалії життя людей у різноманітних формах спілкування один з одним.

Для дітей з флегматичним і меланхолійним типами темпераменту ефективними виявилися спеціально організовані види занять за темами «Я і образ іншого», «Інший – такий як я», «Співчуй іншому», на яких використовувалися вправи психогімнастики – «Звірята-дитинчата»,

«Цирк». Оскільки комунікації дітей цих заняттях і вправах підтримувалися методом вибору кращого варіанту виконання провідної ролі, висловленої дітьми, що мають особистісні проблеми, то завдяки йому у дітей з'являлась упевненість у собі. Особливо ефективно застосування цього методу у роботі з дітьми меланхолійного типу темпераменту. Ефективним виявився і метод надання дітям першими обирати партнера у грі. У цьому випадку підтримка здійснювалася не тільки наданим правом вибору, але й приведенням зразка конструкції звернення до іншого – «Я думаю, що нам з тобою буде цікаво грати тому, що...», або «Я вже читала про цього пірату і можу тобі запропонувати пограти зі мною». У цій сюжетно-рольовій грі діти набували досвіду протистояння за допомогою комунікації (довести, переконати, оскаржити, висловити думку) рольовим і реальним позиціям однолітків у грі. Вони вчилися підкреслювати найкращі якості свого героя, якого зображували у грі, навіть якщо герой був негативним. Це дозволяло дітям пом'якшувати ситуацію конфлікту у комунікації, яка спочатку була відзначена між дітьми. Для зняття цієї ситуації ефективним виявився метод педагогічної підтримки згоди, примирення, що дозволяє дітям використовувати тактильні дотики, що підсилюють мовленнєві конструкції та виражають жест «помирилися» між персонажами гри. Цими жестами починалися, закінчувалися ігри, що стало ігровою традицією у дитячому співтоваристві, і це налаштовувало дітей на майбутню ігрову діяльність. З метою пом'якшення мовленнєвої тривожності та попередження конфліктів в ігровому осередку дітям пропонувалося вигадати правила між «піратами – не піратами», які попереджали можливість виникнення гострих конфліктів між дітьми та забороняли виходити з ролі, якщо вона не доведена до логічного завершення загальної ігрової дії. Діти запропоновували такі правила: «вихід піратів у море скріплюється договором із міською владою», «є можливість скористатися мобільним зв'язком». Ефективним шляхом підтримки невпевнених дітей виявився спосіб оголошення дитиною своїх правил, інтересів, потреб як спосіб свободи волевиявлення в комунікації. Діти набували досвіду висловити свою думку, починаючи зі слів «Я хочу...», «Я вважаю...», «Я думаю...». І кожен такий вислів дитини заохочувався вихователем у дитячому середовищі.

У сюжетно-рольовій грі «Первісні люди» закріплювалися набуті комунікативні вміння – досягнення згоди та знаходження способів розв'язання конфлікту. Саме сюжет цієї гри, де розігрувалися різні сценки та ситуації про життя первісних людей, стимулював дітей з особистісними проблемами до прояву ініціативи, самостійності, творчого мислення у виголошенні окремих слів або словосполучень

(«первісні люди тільки вчилися говорити»). Діти, незалежно від типу темпераменту, намагалися чітко вимовляти слова, виявили високу потребу у взаєморозумінні та виконували свої ролі дуже емоційно та жваво. Ця гра дозволяла дитині на тлі емоційно забарвлених інтонацій чітко вимовляти слова, дотримуючись усіх мовленнєвих норм. Ефективними методами педагогічної підтримки виявилися методи, що стимулюють творчу і комунікативну активність «Розкрий секрет думки первісної людини», «Постав запитання зустрічному », «Розкажи, як ти подолав проблему на полюванні». Введення до сюжетно-рольової гри техніки лялькотерапії посилювало емоції дітей і давало можливість розширити досвід культурних комунікацій, переносячи їх на лялькового персонажа, тобто в інше середовище. Нами було відзначено, що комунікація з лялькою покращує психічне здоров'я дитини, знімає хворобливі переживання, при цьому індивідуальні вправи психогімнастики «Злий язичок», «Грубість і бійка», «Жадібність» не тільки розвивали ціннісні орієнтації дитини, але й впливали на позицію дитини в ситуації вибору ролі та характер реальних ігрових відносин один з одним. Усвідомлюючи спілкування як засіб індивідуалізації та соціалізації особистості, ми посилювали сюжетно-рольові ігри ігровими вправами, які надавали поведінці комунікативний характер, бо спілкування настільки ж соціальне, як і індивідуальне явище. Соціальне міцно пов'язане з індивідуальним у найважливішому засобі спілкування — мові, індивідуальним проявом та механізмом якого є мовлення. Пантоміміка та жестикуляція, як невербальні форми спілкування стають такими тоді, коли експресивна поведінка виконує комунікативну функцію.

У зазначених іграх, як показав експеримент, слабо виявлялася мовленнєва взаємодопомога та взаємовиручка в процесі комунікації: підбадьорити однолітка, підказати слово, уточнити словосполучення. З метою подолання цієї проблеми в комунікації дітей в ігровому осередку використовувався метод педагогічної підтримки – вшанування успіхів первісної людини і метод рефлексії – «Що хотіла сказати первісна людина?», «Як ти можеш допомогти їй висловитися, щоб вона був зрозуміла тебе? Таке поєднання педагогічних методів, якщо вони визначаються педагогом як систематична педагогічна підтримка процесу розвитку комунікативної культури дітей в ігровому осередку, дає позитивні результати в розвитку дитини, тому, що діти поступово починають набувати досвід самостійної підтримки іншого, і це було підтвердженням ефективності апробованої моделі. Набутий досвід підтримки один одного діти переносили з ігрової діяльності в інші види самостійної діяльності (художню, пізнавальну).

Гра «Правила дорожнього руху» закріплювала раніше набутий досвід культурних комунікацій, при цьому посилюючи події емоційного напруження, неординарної ситуації несподіванки (екстремальна ситуація дорожнього руху), яка завжди містила в собі потенційний конфлікт. Від дітей вимагалось проявити культуру комунікацій за рольовими позиціями та взаємодопомогу. На підготовчому етапі для включення дітей у такий ігровий простір були запропоновані ігри-конкурси, ігри-попередження, піктограми та імітаційні ігри, що вимагають від дітей опису та програвання можливих ситуацій на дорозі та змістовних комунікацій. Вже на підготовчому етапі діти повинні були контролювати не тільки точну і правильну вимову слів, а й включати слова, що викликають труднощі у вимові до монологу і діалогу, що містять різні конструкції та смислові відтінки. Ігри даного типу були дещо складні для дітей із сангво-холеричним типом темпераменту, оскільки вимагали від них емоційно-вольових зусиль у стримуванні агресивних проявів, терпіння, протистояння негативному впливу з боку іншого (порушника дорожнього руху, пішохода тощо). Педагогічна підтримка таким дітям здійснювалася за допомогою спеціально організованих видів спілкування на тему «Граю з тобою», «Мені подобається слухати тебе», «Станемо до кола», де ефективними виявилися методи казкотерапії, що вимагають аналізу поведінки та діалогу героїв, та методи, що стимулюють позитивний характер активності – «Постав запитання», метод психогімнастики «Червоний Капелюшок». Ці методи педагогічної підтримки забезпечували дітям умови для творчого вирішення конфліктів у комунікаціях у творчій діяльності, створюючи ситуацію змагальності, де діти долали свою боязкість і невпевненість або вгамовували агресивність і наполегливість. Намагання дошкільників до співпраці, спонукає дитину до складних контактів. Співпрацюючи, діти орієнтуються на правила гри, що дозволяє їм вчитися вирішувати конфлікти та набувати досвіду комунікацій.

Нами були проведені колективні етичні бесіди за темою «Ми граємо та обговорюємо», «У моїй сім'ї», «Дитяча сварка», «Добрий – злий у казці», в яких широко були представлені імітаційні ігри та ігрові вправи та методи педагогічної підтримки, вшанування, вибору, узгодження, оголошення. Ці бесіди посилювали у дітей почуття впевненості та потреби систематичної презентації своєї індивідуальності в комунікації. Вони набували досвіду встановлювати доброзичливі відносини серед дітей, знаходити спосіб емоційно підкреслити співчуття, співпереживання, суголосності зі світом іншого.

ВИСНОВКИ

Створення в дитячому середовищі емоційно-позитивного фону взаємодії є показниками фізичного та психічного здоров'я дітей. Ми погоджуємося з думкою І. Бежа про те, що джерело психічного та особистісного розвитку лежить не всередині, а поза дитиною, у продуктах матеріальної та духовної культури, яка розкривається дитині дорослим у процесі спілкування та спеціально організованої спільної діяльності. У зв'язку з цим, процес розвитку комунікативної культури дітей ми можемо розглядати як зовнішній культурний феномен, який використовується педагогом як одна з педагогічних умов, що змінюють культуру дитячої спільноти та культуру особистості.

Слід зазначити, що поєднання методів педагогічної підтримки, інтегрованих у ігровий осередок, і спеціально організовані види спілкування та діяльності в однаковій мірі забезпечували позитивний ефект у розвитку комунікативної культури дітей з різним типом темпераменту: у дітей з холеричним і сангвінічним типом темпераменту нівелював такі прояви як неврівноваженість, зміну настроїв, незібраність, відволікання, зміну інтересів; а у флегматиків і меланхоліків усував труднощі у пристосуванні до нової ролі, ситуації, діалогу, низьку сприйнятливості інформації, ранимість, образливість, низьку активність, інертність, розгубленість, посилював віру у свої сили.

У дітей з холеричним типом темпераменту з'явилася плавність у руках, виразність мовлення співвідносилася зі змістом комунікації, діти безконфліктно визначали статусність позиції та спільно досягали ігрових цілей. У дітей цього темпераменту особистісні проблеми виправлялися значно швидше, ніж розвивався досвід комунікативної культури. У дітей сангвінічного типу темпераменту розвивалася значно швидше комунікативна культура, що зумовлювалося підвищеною емоційністю дітей та захопленням роллю. У дітей з флегматичним типом темпераменту найбільш повільно розвивалася здатність переносити комунікативні вміння в нові умови гри або ролі. Діти-меланхолики вимагали з боку педагогів особливої уваги та часу на знаходження індивідуальних методів педагогічної підтримки, тому що у них ослаблений тип вищої нервової діяльності, від якого залежить активність дитини (поведінкова, мовленнєва, комунікативна) та емоційний стан (ранимість, уразливість). Найбільш ефективними методами розвитку даної категорії дітей були індивідуальні ігри-імітації як «примірка» ролі, діалогів, комунікацій, поведінки героїв, які найцікавіші для дитини. Ці методи забезпечували як розвиток комунікативної культури дитини, так і змінювали характер емоційного стану, створювали емоційний фон у ігровому осередку. Г. Костюк зазначає, що афективно-комунікативний клас спілкування належить до емоційної

сфери людини. Тут спілкування виступає як найважливіша детермінанта емоційного стану людини. Потреба у спілкуванні виникає у зв'язку з необхідністю змінити емоційний стан, із єдиною метою здійснити емоційну розрядку. Для вихователя закладу дошкільної освіти важливо усвідомити залежність між емоційним станом і потребою дитини у спілкуванні, тому розвиток комунікативної культури дітей необхідно здійснювати із турботою про соціально-емоційне здоров'я дитини, виховуючи у неї віру у власні сили та досягнення її потреб – навчитися правильно говорити, зіграти головну роль, бути прийнятним у гру.

Таким чином, для розвитку сюжетної лінії гри недостатньо розвивати уявлення дітей про довкілля, її необхідно насичувати і активізувати життєвими подіями, які дозволяють дитині проявляти комунікативну культуру. Герої казок розкривають перед дитиною світ своїх цінностей і ставлять у ситуації вибору правильного рішення, який завжди пов'язаний із внутрішніми та зовнішніми комунікаціями, де дитина починає співвідносити свій власний досвід, свої вчинки, свій характер комунікацій з іншими реальними людьми чи казковими персонажами. Розвиток самостійних комунікацій дітей у процесі ігрової діяльності залежить від низки факторів: насиченість ігрового осередку ігровими видами діяльності, цінностями культури, емоційними комунікаціями.

АНОТАЦІЯ

Дитина потрапляє в середовище вже сформованих уявлень суспільства про норми взаємин між людьми. Уявлення про правила поведінки містять зразки та еталони зразкової поведінки, формування яких починається як тільки дитина народжується та вступає в контакт із зовнішнім середовищем. У цей час у неї формується людська потреба – потреба у спілкуванні. Об'єднанню дітей у колектив сприяють ігри та інші заходи, де вони мають можливість за власною ініціативою вступати у різноманітні контакти, комунікації. Стикаючись з інтересами інших дітей, дитина привчається зважати на них, співвідносити свої бажання з бажаннями інших, набуває досвіду самостійного налагодження взаємин між дітьми. У грі та інших видах діяльності дитина набуває досвіду спілкування, який необхідний для життя в суспільстві, в колективі, де вона опановує правила взаємовідносин з однолітками, школою моралі в дії, тому що в ній дитина активно відтворює відносини між людьми.

Розроблення та апробація експериментальної моделі розвитку комунікативної культури дітей, які мають різні типи темпераменту та особистісні проблеми, у ігровому осередку закладу дошкільної освіти дозволила виявити пріоритетні методи підтримки, динаміку розвитку

комунікативної культури дітей та специфіку педагогічних умов ігрового осередку. Експеримент показав, що наявність спроектованого вихователями ігрового осередку, насиченого сюжетно-рольовими іграми, іграми-конкурсами, іграми-змаганнями, казковими подіями, залишається не ефективним засобом, якщо він не наповнюється ціннісним ставленням до дитини яскраво вираженими суб'єктами гри (дорослий, одноліток), посиленою увагою до висловлювань дітей, повага та підтримка будь-якої її комунікації, підтримка мовленнєвої та емоційної активності та врахування індивідуальних особливостей з боку педагога. Експериментальна модель розвитку комунікативної культури дітей реалізовувалася в ігровому осередку, стимулювала комунікативну активність дітей та інтегрувала їх у ігрове середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смольникова Г. В. Психологічні особливості спілкування дітей в різновікових групах дошкільного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Київ. міськ. пед. ун-т ім. Б. Д. Грінченка. Київ, 2008. 21 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності : [наук. видання]. К. : Либідь, 2016. 272 с.
3. Піроженко Т.О. Чому «гальмує» дошкільна зрілість ? / Тамара Піроженко, Світлана Ладивір. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 8. С. 3–5.
4. Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. М. Богущ, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш [та ін.] ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2016. 368 с.
5. Карабаєва І. І. Взаємозв'язок уяви, гри та навчання в дошкільному віці / І. І. Карабаєва, К. В. Карасьова // *Обдарована дитина*. 2018. № 10. С. 51–55.
6. Бутова А. С. Організація ігрової діяльності дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. № 1. С. 29–33.

Information about the author:

Omelianenko Alla Volodymyrivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Berdiansk State Pedagogical University
66, Zykovskogo str., Zaporizhzhya, 69061, Ukraine